

ЕДИН ИЗГРЕВ... ЕДИН ЗАЛЕЗ...

литературен сценарий за документален филм

EUROPOLIS – ГРАДЪТ НА ДЕЛТАТА

сценарий за документален филм

Един изгрев... един залез...

литературен сценарий за документален филм

Влади Киров

Слънцето изгрява над Сулина, както над всички пристанищни градове, разположени покрай бреговете на голяма река, неочаквано. Над града лежи бледочервена тъмнина, всичко изглежда неподвижно и някак заспало и изведнъж слънцето увисва над града и вече е светло. От върха на фара, построен през 1870 година като материален знак за работата на Европейската комисия за река Дунав.

Най-ясно се виждат кубетата на църквите – румънската, гръцката, липованската, католическата, арменската... Острието на минарето и покривът на синагогата липсват, защото двата храма са унищожени по време на бомбардировките над града през Втората световна война...А протестантските църкви и без друго не се славят с изящна архитектура. На изток се вижда и гробището, разположено съвсем близо до Черно море, но и до града.

Гробището не е толкова известно, като своите събратя Пер Лашез или Хайд Гейт, но пък по какво ли се измерва величието на място, определено за вечен покой? Най-вероятно по хората, живеещи край него!

В миговете между нощта и изгрева всичко изглежда заспало, но това съвсем не е така. Румънският писател с псевдоним Жан Барт, иначе Еужен Ботез, в своя роман „Европолис“, написан през тридесетте години на XX век твърди, че Сулина е мъртва единствено в средата на деня. Той твърди също така, че град Сулина или Европолис ще бъде определен за столица на Европа и след това ще загине, заедно с нея. Впрочем всички днешни обитатели на града познават

тази, книга, цитират я, разбира се, без последното твърдение. По-скептичните си позволяват да припомнят и тези думи на писателя. Хохолът Павло - гробарят вече е препасал странния си червен колан с огромна пиринчена тока и върви по пътя към гробището, а щом е с колана, значи днес ще има погребение и той трябва да изкопае гроба в песъчливата почва.

Еднокракият шивач и вдовец Василе Камерзану се опитва да се надигне от леглото, да се облече и да запали малката печка. Пали я и зимно време, и лятно, защото винаги му е студено. После ще нахлузи на главата си калпак и ще заеме обичайното си място на скамейката до дома си в края на улицата. Той така участва в живота на градчето – останало му е единствено да гледа. Е, и когато пристигнат странници, разказва как е загубил крака си и какво мисли за жените.

Наталия Ивановна, петдесет и седем годишна жена, по чието лице многогодишната злоупотреба с алкохол е оставила потискащи следи, търси в тъмното шишето с водка, а това не е никак лесно. Тя се гордее, че вторият ѝ мъж е най-възрастният човек на града – на цели осемдесет и една години.

Малкият Мариус, чиято мечта е да има велосипед, се измъква от дома на майка си, за да следва своя живот на улично момче. Дребни далавери, радостна игра с безбройните кучета из града и когато поиска, си задава въпроса, защо баща ми умря.

Турчинът Батъш Кулпедин днес ще има труден ден, защото му предстои среща със зъболекаря, чието оборудване е от средата на двадесети век, а следователно стърженето на кариеса е много болезнено. И той има своята гордост – нито една от заварките, направени от него по металните корпуси на шлеповете или корабите, не е пропуснала вода вече толкова години. Колко жалко, че между почистването на кариеса и заварките няма нищо общо.

А господин Панаит Сакис, осемдесетгодишния грък, чийто баща е бил секретар на Европейската дунавска комисия, е готов да започне със спомените си за величието на този град, чието пристанище са наричали златното, заради невероятно големите обеми на товарите, стоварвани или товарени в трюмовете на корабите. През тридесетте години на XX век пристанището на град Сулина е било третото по големина в Европа.

Отец Севин Давидов излиза от къщичката си в двора на черквата „Свети свети Петър и Павел“, за да се подготви за сутришното богослужение.

Из тъмните улички на града могат да се видят рибарите, нарамили своите гребла, да се отправят към лодките си, за да потънат в близките езера, където стърчат коловете на техните винтери.

Кирханата вече е отворила вратите си в очакване на днешния улов. Отблясъците във водите на ръкава Сулина от запалените по брега огньове превръщат миговете между появяването на слънцето и края на нощта в почти невъзможно видение.

Единствено принцесата Екатерина Моруци не се вълнува от началото на деня, защото вече повече от век почива под мраморната плоча на своя гроб. Когато става дума за принцеси, човек в повечето случаи си представя някаква красавица, облечена в кринолин, но всъщност става дума за една самотна възрастна жена, прекарвала по-голямата част от живота си в пътувания между Константинопол и Сулина. Смъртта я заварил в град Сулина и там е погребана. Е, после тленните ѝ останки са пренесени в Константинопол, но това вече е друга история. Така или иначе, прекрасният ѝ надгробен паметник, издигнат в нейна памет от брат ѝ, воеводата на Молдова, е в гробището в град Сулина.

Тъмните ивици разпенена вода, оставяна от извънбордовите двигатели „Ямаха“ на лодките на рибарите, едва - едва различни от пристанището, доказват, че денят вече е започнал. От града до езерото Рошу, където те забиват своите винтери е около двадесет километра по скучния изкуствен канал покрай морето и това означава, че в късния следобед те ще се върнат с улова си. Впрочем езерото е много красиво, дори и заради обстоятелството, че в неговите води се срещат черни лебеди, въпреки името си. Рошу на български език означава червено. Някои речни треви притежават кафеникаво-червен цвят и водата наистина понякога изглежда червена. Но лебедите и във водата, и във въздуха са винаги прекрасно черни и отчуждени от останалия свят.

Денят наистина е започнал. Децата, както всички деца по света, вдигат врява, отивайки на училище, съпровождани от непоносимо силен кучешки лай. Освен различните етноси, населяващи Сулина, градът е препълнен със стотици бездомни кучета от най-разообразни

породи, а това придава на тези същества, родени от искрена любов есенно и пролетно време, най-причудлив вид.

Павло вече е изровил половината гроб и внимателно отделя от пясъчливата почва останките на други покойници, погребани в същия гроб. Отначало черепите, после костите от долните крайници, след това от горните...

„По на север са гробовете на двама англичани – мъж и жена, чийто семейства не са им разрешили да се оженят и те се самоубили... Нощем духовете им излизат от гробовете и танцуват около тях. Не само техните, а на всички мъртви тук. Затова пия, защото, ако заспивах трезвен, щях да науча толкова много езици от духовете, че щях да се превърна в полиглот и щях да полудея... Затова пия всяка вечер, но предпочитам вино, а не водка... От водката човек оглупява и се обезсилва. Водка пият руснаците, а те в Сулина са доста хора. Пият, въпреки че са староверци.“

Това казва сулинският Шекспир Павло, докато излиза от гроба по една грубо скована стълба. Напречните греди са върбови, но хоризонталните са части от кръстове.

Погребението е определено за 12 часа, така че няма много време. Още един обитател на града се е преселил в небитието. След погребението ще ни разкаже своята история, която най-много го боли. Господин Панаит Сакис, грък по произход, който никога не е бил в родината на своите предци, но и не му се ще вече, е поблъскал с бастуна артритния си крак и е готов да отиде до гробището, за да разказва съдбите на почиващите в пясъчливите гробове. Като син на секретаря на Европейската комисия за река Дунав, напълно естествено е той да започне със самата комисия, а не да речем с венецианците, наричали поселението Сунне или от пашата Бешир ага, построил малко по-късно и първия фар в делтата, който е дървен и, разбира се, отдавна е изгорял. Все още сред раките и върбите личат остатъците от него.

„След края на Кримската война от 1856 година се поставя въпросът за промяна на режима на навигация по долния Дунав. За постоянно седалище избират град Галац, но в Сулина заседават представителите на великите сили и Турската империя... Необходими са много специалисти, и от Европа започват да приивдат хора – англичани, германци, италианци,

французи. Това са хидроинженери, агрономи, навигатори, търговци, разбира се... Живеят, но и умират. Избират място до морето и започват да погребват мъртвите. Тази комисия е най-дълго съществувалата европейска организация. Отменена е в навечерието на Втората световна война... Най-хубавият гроб със скулпторните фигури е на две момиченца, които се удавили заради една топка. Топката паднала във водата, по-малкото скочило, за да я извади, но течението го повлякло. Сестра му се хвърлила да го спасява, но и тя. Искam да покажа и гробове на българи, но те не слагаха камък или мрамор, а само дървени кръстове, така че вече са загубени. Гледайте обаче имената по някои кръстове и ще разберете..."

Старият и доста паметлив грък господин Сакис се гордее с този факт, без да е напълно ясно защо. От една комисия всъщност е останало едно гробище, фотоси, спомени и възможността да припечелваш по малко, разказвайки истории.

Шивачът Василе Камерзану е запалил печката и е застанал на обичайното си място на скамейката. Той е един истински котарак Мур, самотен и скептичен, който наблюдава хода на безутешното време от своята скамейка. Странно, но той разказва с удоволствие за отминалите събития и хора.

„Взеха ме войник на шестнадесет години. В онези години Румъния воюваше с Русия. Сложиха ме в обоза, макар че бях грамотен. Карах каруца с амуниции. Веднъж избухна. Другият човек загина, аз се оказах в болницата с един крак по-малко. Вече не ставах нито за докер, нито за рибар. Станах шивач. Познавам мерките на всички жени в града. Хем им шиех рокли, хем ги опъвах..."

По някаква неразбираема причина около Василе се събират всички рано напили се мъже, както и всички сакати в града, сподиряни от безброй кучета. Човек би могъл да остане с впечатлението, че в град Сулина живеят единствено еднокраки и пияници, охранявани от кучета. Съвсем не е така, защото тук живеят всякакви хора.

Повечето деца са вече в училището, но това не се отнася до Мариус. Вярно, посещавал известно време училището, което естествено носи името на писателя Жан Барт, но го заболявала главата и той престанал да ходи на училище. Мариус е на пристанището, а по

реката бавно се движи на запад поредният товарен кораб. Корабите пристават и отплават, а Мариус играе с едно куче. Не му е стопанин, но се отнася към бездомното кученце като истински стопанин. Дава му дори малко хляб.

„Майка ми и баща ми отдавна не живеят заедно. Една нощ татко се прибра пиан и наби майка ми. После си отиде и не се е връщал оттогава. Много ми се ще да го видя пак... Сега ми трябва четири леу, (а това е малко над един лев), за да си купя вътрешна гума за колелото...”

За един десетгодишен живот това е прекалено голямо познание и е съвсем очевидно, че момчето не е като останалите деца. Изведнъж преставя с изповедта си и изчезва. После по същия странен начин се появява, водейки със себе си един старец, който продава двукилограмови щуки, но изкормени, защото хайверът им се продава отделно.

Павло не е съвсем прав за старообрядците, защото те спазват забраната към пиенето и дори не пушат в двора на черквата, защото бащицата Савин Давидов се сърди, когато ги види да правят това в двора. Отецът е облякъл патрахила и води сутрешната литургия в черквата „Свети свети Петър и Павел“. Пасомите са повече жени, идват забрадени, страстно се кръстят пред вратата на черквата и влизат вътре. Разбира се, мъжете, колкото и малко да се те, са отделени от жените. В дясната част – мъжете, в лявата – жените. Никой не се сърди. Бащицата е недоверчив и съвсем не е склонен към разговори. В края на краищата той е изповедник, той общува с Бог и не е свикнал да говори за себе си.

„Старата черква е почти рухнала. Вижда се добре. Синът ми и аз с помощта на пасомите построихме новата. От Тулча дойдоха зографи, там има училище за иконопис и я изрисуваха. Измазахме я отвън отново със сина ми, младия поп... Какво да ви разказвам... Божи работи!“

Обедната служба е кратка, но вечерната е много, много дълга, почти толкова, колкото е и сутришната. Човек трябва да е много хладнокръвен, за да запази спокойствие, когато види как жените и мъжете правят челобитие. Само най-старите, които и без друго са приведени и не могат да клякат, просто навеждат глави. Бог е милостив!

„Толкова години живея в Сулина, но за първи път влизам в тази кръчма, макар и да ми е на път. Турците в града останаха малко. Има само две семейства. Повечето се изселиха. Майка ми беше много религиозна и когато дойде времето да се женя, тръгна да ми търси жена – туркиня, защото не можело иначе. Аз се бях zalюбил с една румънка и майка ми най-накрая прие. В деня на годежа почина баща ми. Най-напред го погребяхме, после празнувахме. Обичаите ни позволяват това. И до ден днешен съм с жена си. Много празници се събират у дома, защото празнуваме Рождество, Великден, Рамазан байряма. Всички заедно... Не съм влиял на децата си кое изповедание да приемат. Да призная честно, дори не знам мюсюмани ли са или християни? Важното е да са добри хора...”

Това казва турчинът Батъш Кулпедин, който е на мнение, че семейството му всъщност не са турци, а татари, но хората мислят, че щом са мюсюмани, значи следва да са турци. Точно според книгата на Жан Барт той счита, че град Сулина умира и нищо не е в състояние да спаси града от смърт. По лицето на този близо шестдесетгодишен мъж е изписана доброта и самоуважение.

Добротата в един умиращ град.

Мизерията в дъсчения дом на Наталия Иванова е повече от отблъскваща, но чашите от дебело стъкло с побити краища са налице. Както и едно петлитрово шише, от чието съдържание две трети са вече изпити. Дали става дума за дървесен спирт или за нещо друго, е напълно невъзможно да се установи. Никой не се осмелява да приеме поканата на Наталия Иванова и да сподели с нея чаша, да речем, водка.

„Сегашният ми мъж остана вдовец и никой не искаше да го вземе, защото децата му са много лоши. Аз не се плаша от лоши деца, пък съм и вдовица, така че се събрахме заедно. Въпреки че е стар, е много ревнив и се сърди, когато ме види да приказвам с непознати мъже. Сега отиде по работа в село Кришан и ще се върне вечерта с корабчето. Какво да кажа, ако не пия, няма да мога да издържа... Пия. съседките ми се смеят, затова не излизам много - много навън. Мъжът ми пазарува...”

Слънцето е застанало косо спрямо земята и мъртвите тръстики изглеждат още по-жълти. През лятото ще изглеждат зелени и мислещи. Машината, която сече тръстика, от която в Холандия

произвеждат най-качествена хартия, освен че вдига ужасен шум, прилича на машина от Наказателната колония на Франц Кафка. Голям нож и нещо като голяма лопата, която хвърля отсечените стебла на тръстиките в шлепа. Тръстиката изпитва болка, но не е по силите на човека да я улови. Човекът може единствено да я предположи, като я сравни със своята собствена.

Сутрешната мараня се е вдигнала и от върха на фара на Европейската комисия, някога почти на морския бряг, сега кажи речи в средата на града може да се видят безкрайни жълтокафяви пространства, украсени с плетеница от канали, езера и блата, тоест делтата..

Павло е погребал мъртвия, свалил е червения колан и е готов да разкаже за най-голямата си болка. Сякаш, за да получи и сила, показва, така между другото, гробовете на родителите си.

Обичайните християнски кръстове и нищо друго. Пясъкът вече се е слегнал.

„Най-голямата ми болка е, че трябваше да погребам най-добрия си приятел. Израстнахме заедно, заедно живяхме, а изведнъж се оказа, че трябва да го погребам. Вечерта се разделихме както обикновено правим, той се прибра, аз се прибрах, а на сутринта жена му тича у нас и казва, че са го откарали с катер до болницата в Тулча. Върнаха го след два дни. Мъртъв! Професията на гробаря е достойна професия, но има някой неудобства, ако си единственият в града.

Тука се хвалим с един писател, който е написал една книга. Казва, че градът ни ще умре. Добре, но аз трябва да живея, за да погребам всички. Работата е в това, че като остана сам и умра, няма да има кой да ме погребее... Ето, от това най-много се плаша... Това е моята мечта. Да има кой да ме погребее. „

Работата за деня е свършена и Павло може да си отива, да пие своето вино и да се бори с думите, изричани от духовете на умрелите. Без да звучи пресилено, господин Панаит е гордостта на официална Сулина. Знае всичко за миналото и абсолютно нищо за бъдещето. Всяка официална власт мечтае за подобни хора. След като показва сградите на училищата, сградите на голямото казино, киното, театъра, църквите, гъркът разказва и нещо за себе си.

„По едно време мечтаех да отида до Гърция, но тогава беше трудно. Комунизмът беше – разрешения, визи. Сега е друго, но

вече съм стар и не мечтая за това. Мечтая да бъда отведен до гробището по стария начин. Навремето поставяха умрелия в една лодка и за да пазят огъня на свещите от вятъра, ги слагаха в издълбани тикви или дини. Така плава лодката с мъртвеца по водата, другите лодки я следват, та чак до гробището. Тази дига я нямаше тогава. Сега карат мъртвите с един разнебитен автомобил на кметството или на каруца. Никакво уважение и към водата, и към хората. Трябва да вървя, защото след малко пристига корабчето от Тулча, носи пресен хляб. Искam да купя пресен хляб. Не знам защо, но на стари години се пристрастих към пресния хляб.“

Достолепният човек се отправя към пристанището и артритната му походка е сигурен белег за безсмъртие край вечната вода на делтата. Колкото и странно да изглежда, но в гробището на Сулина се срещат и гробове на пирати от последната четвърт на XIX век. Пиратите поставяли факли на роговете на биволите, за да мислят моряците, че това са светлините на пристанището. Следвайки факлите, корабите неизменно се оказвали в клопка. Днес страшният някога пират почива под внушителен паметник, на чийто връх са кръстосани факла и меч!

Еврейската част от гробището е занемарена, защото хората са се изселили от града след края на Европейската война, щом селището започнало да запада. Търсачи на злато са пробивали отвори в каменните саркофази на покойните и кривите дупки показват, че Бог винаги пише право, макар и по криви линии. Това твърдят португалците.

Бай Василе, шивачът продължава да говори, сякаш не знае умора. Лесно е да се говори с непознати. Днес са тук, утре ги няма, но спокойно можеш да споделиш мечтата си с тях.

„Наскоро се проведеха избори и тук пристигна един кандидат за министър-председател, за депутат ли, не знам. Закараха ме при него и той ме попита с какво бих искал да ми помогне. Казах му, че протезите са много скъпи и моята мечта е една хубава протеза. Добре, каза той, прати ми документ, че нямаш един крак. Разбрах, че той ме отпраща по този начин. Какъв документ да му пратя. Отрязаният си крак ли? Отрязаха ми го във войната, а оттогава са минали шейсет

години. И костта сигурно е изгнила вече... Колко ще бъде хубаво, ако получа една истинска протеза за крака си.“

Корабите продължават бавно да плават нагоре по течението на реката зад гърба на Мариус. Вече му е скучно и едвам го сдържа на едно място. Не му се яде дори богатия хот дог.

„Като си купя колело, ще бъда доволен, но най-ми се ще баща ми да се върне и да не пие повече. Когато не пие, е много добър човек и не вдига шум. Знам, че майка ще го прибере отново. Ще донесе и черан (сухи храсти, използвани за бързо затопляне на помещения), за да стоплим малко къщата. Много е студено и аз не се събличам, когато си лягам да спя. Свалям си обувките.“

Мариус казва тези думи и изчезва, засрамен от изповедта си.

Уличните момчета мечтаят, подобно на останалите, но много трудно доверяват мечтите си.

Навън започва да се свечерява и турчинът Батъш Кулпедин признава, че иска да живее дълго, много дълго.

„Много искам дълго да живея, за да се уверя, че заварките, които съм направил по корпусите на шлеповете и корабите, няма да поддадат. Наред с децата ми, това е моята гордост... Заварките!“

Остава още малко време до вечерната служба и кой знае защо отецът става по-разговорлив.

„Моите пасоми говорят руски език и аз водя службата на руски език. Тази история съм я чувал от баща си, който подобно на мен и на моя син бе свещеник. Когато дошли съветските войски в града, липованите, пък и хохлите (така липованите наричат украинците), ама те по-малко, с радост ги посрещнали по нашия обичай с хляб и сол. Командирите им не приели поздравленията, а само крещяли – власовци, предатели, смърт за вас... Какви предатели? Ние живеем по тези места от триста години. Не сме никакви власовци! Говорим руски – да, ама какви власовци сме ние? Имало някакъв генерал, който се бил предал на германците, ама не знам нищо за него. Докато се оправило недоразумението, пострадали доста невинни... Заточили хора дори в Сибир. Какво още да кажа? Божи работи! Искам да отворя неделно училище, ама няма пари... Доколкото чувам, в Европейския съюз били против религията. Беля голяма!“

Прииждащите миряни почтително поздравяват отеца, кръстят се пред вратата на черквата и потъват в нея. Службата ще започне след малко.

Водата в сулинския ръкав започва да потъмнява, защото слънцето се готви да залезе. Ако човек умее да гледа, винаги ще види рибешките мехури и кървави рибешки черва, които безразлично се отправят по течението към морето. А това означава, че рибарите са се върнали в кирханата, предали са улова на собствениците и са изчистили някоя и друга риба за вечерната чорба, която жените им със сърдито изражение на лицата ще приготвят. Това е то!...

По същия неочакван начин, както изгрява, слънцето изчезва, сякаш се скрива зад тръстиките. Нощта вече е дошла в пристанищния град Сулина и в неговото гробище. Пристанищните прожектори оставят дълги светли ивици в черната вода и отблясъците върху отсрещния бряг превръщат сградите там в призрачни очертания, които едвам - едвам се виждат през спусналата се речна мъгла. Единствено сирените на корабите дават знак, че се случва нещо. Не е за вярване, че тези стоманени грамади плават толкова безстрашно в такава мъгла.

Обитателите на този град вече спят в очакване на утрешния изгрев. Но идва времето на духовете от гробището, когато удавниците, самоубийците, крадците и нежните речни русалки, мирищеци на риба, ще заиграят своя невидим за простото око хоровод, докато първите слънчеви лъчи не ги прогонят и принудят да се върнат в своите обиталища.

А ние се вслушваме в думите на свети евангелист Лука, който казва: „Горко вам книжници, фарисеи и лицемери, защото сте като гробовете, които не личат и по които човеците ходят, без да знаят.“ Ние открихме гробовете и не ходим по тях, макар и понякога пътят ни да минава пряко през очертанията им. Разказваме за живите и прескачаме със страхопочитание гробовете на мъртвите.

EUROPOLIS – Градът на Делтата

Това е разказ за възхода и падението на един град в делтата на Дунав, превърнал се за около 100 години в столица на европейското речно корабоплаване и разсипан от безумни комунистически експерименти.

сценарий за документален филм

Слънцето изгрява над Сулина, както над всички пристанищни градове, разположени покрай бреговете на голяма река - неочаквано. Над града лежи бледочервена тъмнина, всичко изглежда неподвижно и някак заспало, и изведнъж слънцето увисва над града и вече е светло. От върха на фара най-ясно се виждат кубетата на църквите –румънската, гръцката, липованската, католическата, арменската... Острието на минарето и покривът на синагогата липсват, защото двата храма са унищожени от бомбардировките по време на Втората световна война... А протестантските църкви и без друго не се славят с изящна архитектура. На изток се вижда гробището, разположено съвсем близо до Черно море. Преди изгрев, то изглежда монументално и величаво.

Нищо не помръдва в огромната дунавска делта... В миговете между нощта и изгрева всичко изглежда заспало, но това съвсем не е така. Румънският писател с псевдоним Жан Барт, иначе Еугениу Ботез, в своя роман „Европолис“, написан малко преди смъртта му, през тридесетте години на XX век твърди, че Сулина е мъртва единствено в средата на деня. Той твърди също така, че град Сулина или Европолис, един ден ще бъде определен за столица на Европа, след което ще загине заедно с нея.

С влизането на Румъния в Европейския съюз в началото на 2007-а година, жителите на Сулина започнаха да бълнуват бившето величие на родния си град, когато в продължение на близо 100 години тук е заседавала Постоянната Европейска комисия за навигацията на река Дунав. Администрацията е наброявала над хиляда служители от всички краища на Европа, имало е над десет училища и още толкова църкви, а пристанището е било третото по големина в Европа.

Този период на просперитет, както обикновено се случва, е затворен между две войни – Кримската война от 1856 година и Втората световна война. След това, както казват по - възрастните, **„тук дойдоха комунистите и всичко се обърка...“**

Днес, след толкова години, следите от миналото величие на Сулина могат да се видят по фасадите на няколко оцелели от времето сгради. И по гробището, в което мирно почиват английски моряци, френски готвачи, лекари и инженери от различни краища на Европа, гръцки пирати и молдавски принцеси, българи – въглищари, евреи - търговци и турски войници – всички на едно място.

От големия някога град са останали едва 3000 жители и безработицата надхвърля 50%. Може би затова надеждите за възвръщане на миналата слава са по - живи от всякога. Защото славата за обикновения жител на Сулина се измерва в леи. През 30 - те години месечните заплати на работещите в Сулина са били колкото една годишна заплата в цяла останала Румъния.

Път по сушата до Сулина няма. За да стигне човек до това странно място, трябва да дойде или по реката, от Тулча, или откъм морето, от Констанца. И все пак, Сулина не е остров. Захапал парче суша между многобройните ръкави и канали, Сулина е просто Градът на делтата. Та малко преди изгрева, из неосветените улици на града се появяват най - ранобудните рибари. Нарамил своите гребла, Якуб Галкин крачи по пустата улица към лодката си – малка липованка, плътно намазана с катран. След минути той ще потъне безшумно в раките, на път към близкото езеро, където стърчат колове на неговия винтер. Якуб лови риба така, както са го правили дедите му преди векове – тогава те, за да запазят вярата и обичаите си, избягали от гоненията в Русия и се скрили в това недостъпно място...

За разлика от Якуб Галкин, търговците ловят рибата с бомби. Поради което гонят всеки пришълец, който може да стане свидетел на тяхното безобразие. Докато уловената от тях риба стигне от Сулина до Букурещ, цената ѝ ще скочи неколkokратно. Кирханата все още не е отворила вратите си в очакване на днешния улов. Под навеса е запален огън и няколко момчета с маркучи мият от цимента на малкия пристан засъхналите от вчера кръв и рибешки люспи. Отблясъците във водата от запалените по брега огньове превръщат

миговете между появяването на слънцето и края на нощта в призрачно видение.

Малко преди изгрева, акостиралата на пристана турска гемия „Чанак кале“ тихо, с изгасени светлини, се измъква към морето. Турците цял ден ще ловуват контрабандно калкан, а ако граничният катер ги подгони, ще се скрият в бездънните дунавски канали. Води ги Крестин. Той е художник, учил е в Тулча и е на трийсет години.

Миналата година стигнал на автостоп през Германия, Франция и Испания до Португалия. Там видял океана и доволно заключил, че неговото Черно море е по - красиво. Крестин няма работа, пък и приключенията го влекат. Той твърди, че може да намери всичко в Сулина. Като казва „всичко“, има предвид ганджа и момичета.

Хохолът Павло /в Сулина така наричат украинците/, вече е препасал странния си червен колан с огромна пиринчена тока и върви по пътя към гробището, а щом е с колана, значи днес ще има погребение и той трябва да изкопае гроба в песъчливата почва. Павло копае на всички. И на румънците, и на украинците и на руснаците. Плащат му със самогон, или с домашно приготвено вино. Той би копал и на турците и евреите, но от многолюдната турска колония днес в Сулина са останали само две семейства, а евреите съвсем са изчезнали.

„Не знам какво стана, като започна да запада Сулина, евреите изчезнаха. Махнаха се оттук.“ – вдига рамене Павло и пали първата си цигара за деня. Този ден е по – специален за него. Днес той ще копае гроба на най - добрия си приятел...

Еднокракият шивач и вдовец Василе Камерзану се опитва да се надигне от леглото, да се облече и да запали малката печка. Пали я и зимно време, и лятно, защото винаги му е студено. После ще нахлузи на главата си калпак и ще заеме обичайното си място на скамейката пред дървената си къща в края на улицата. Той така участва в живота на градчето – останало му е единствено да гледа. Е, и когато пристигнат странници, разказва как е загубил крака си във войната и какво мисли за жените в Сулина.

Странно, но жените тук остаряват изведнъж. Щом станат на четирийсет и се сбръчкват. На петдесет са вече старици. И спират да стареят до самата си смърт...

Наталия Иванова се гордее, че вторият ѝ мъж, Георгий Пушкиру е най-възрастният човек на града – на цели осемдесет и две години. Те живеят от няколко години заедно в малка дървена къщичка,

боядисана в ярко синьо. А другите мъже – те не изкарват и до шейсет. Умират. От работа и пиене. Повечето ѝ връстници вече са там – горе, на хълма, където Павло копае гроба на приятеля, когото познава от дете...

А Мариус, Мариус още е малък. Той е на десет години, рано му е да мисли за смъртта. В тоя час на деня, когато всички деца по света спят, Мариус се измъква от къщи. Той гледа да се събуди преди майка си. Иначе тя ще му намери работа за цял ден! Момчето мечтае за велосипед, но няма кой да му го купи. Майка му е безработна. Баща му умрял преди известно време след сбиване с приятели. Мариус не ходи на училище и предпочита сам да се грижи за себе си. Днес е решил да отиде с мъжете за риба. Няколкото риби, които ще му дадат, ще опита да продаде. И ще си купи нещо вкусно...

На речната гара корабчето „Свети Никола“ пали светлините си. Пътниците, които ще пътуват до Тулча, започват да пристигат. От Тулча започва сушата. Дотам е само вода!

За Тулча се е накарнал да върви и Батъш Кулпедин. Той е един от малцината останали турци в Сулина. Днес Батъш ще има труден ден, защото му предстои среща със зъболекаря, чието оборудване е от средата на двадесети век. И той има своята гордост – колкото заварки е направил по металните корпуси на шлеповете или корабите в корабостроителницата в Сулина, всички държат, не пропускат вода вече толкова години. Само дето корабостроителницата вече повече от двайсет години не работи... Огромните халета се саморазпадат от влагата и бавно потъват в тъмните води на делтата...

Един по един, прозорците на къщите светват. Водоносната доизмива и без това чистата до блясък крайбрежна улица на Сулина. Денят започва... Градът оживява...

Единствено принцесата Екатерина Моруци не се вълнува от началото на деня, защото вече повече от век почива под мраморната плоча на своя гроб. Когато става дума за принцеси, човек в повечето случаи си представя някаква красавица, облечена в кринолин, но всъщност става дума за една самотна възрастна жена, прекарала по-голямата част от живота си в пътувания между Константинопол и Сулина. Смъртта я заварил в град Сулина. Брат ѝ – воеводата на Молдова Йоан Струца, ѝ построил прекрасен паметник в далечната 1892-ра година.

Било е... Някога.

Денят наистина е започнал. Горے на хълма Павло вече е изровил половината гроб и внимателно отделя от песъчливата почва останките на други покойници, погребани в същия гроб. Отначало черепа, после костите от долните крайници, след това от горните...
„По на север са гробовете на двама англичани – мъж и жена, чийто семейства не са им разрешили да се оженят и те се самоубили... Нощем духовете им излизат от гробовете и танцуват около тях. Не само техните, а на всички мъртви тук. Ако човек наблюдава подобна картина трезвен, сигурно ще полудее. Затова пия, преди да заспя.“

Това казва Павло, докато излиза от гроба по една грубо скована стълба. Погребението е определено за 12 часа, така че няма много време.

Някога Сулина е била истински етнически мегаполис.

Националностите, населявали града, са били двацет и четири. Най-малка е била групата на индийците – четирима. Църквите и училищата са били повече от десет. Имало е английско, френско, италианско, еврейско, арменско, турско училище... И са били пълни. Днес освен румънците, липованите и украинците, най-многобройни в Сулина са гърците.

Господин Панаит Сакис е на осемдесет години. Баща му е бил секретар на Европейската дунавска комисия. Панаит Сакис никога не е бил в Гърция, но това не му пречи да се чувства грък до мозъка на костите. Той още помни стихотворенията и песните, учени в гръцкото училище преди седемдесет години. Панаит Сакис помни имената на всички ресторанти и локали, съществували в Сулина преди войната – били са десетки... Там го е водил баща му с приятелите си от Дунавската комисия... Днес парите, които са пръскали за една вечер в ония години, му се струват умопомрачителни. Сега в Сулина има един единствен ресторант, в който кухнята не е добра... И киното вече не съществува. Стените на сградата още са цели, но да се влиза вътре е опасно. Господин Панаит всяка сутрин минава покрай него, докато прави сутрешната си разходка, но обръща главата си на другата страна – не може да гледа бавното умиране на една от най-красивите сгради на Сулина.

Днес бащата на господин Панаит, както и всичките му приятели от Комисията, лежат в гробището на Сулина. Старецът рядко се качва

там – артритът не му позволява да ходи толкова надалеч. Трябва кола, а автомобили в Сулина практически няма – градчето е малко, навсякъде наоколо е делтата, автомобилите тук са напълно безмислени.

А иначе господин Панаит знае много истории – като тази за петимата братя – гърци, които измрели за по – малко от три години. И причината не била болест, а грях, извършен от баща им на младини. Убил човек и му взел парите. С тях си посторил къща. След смъртта на синовете му, къщата останала празна и с годините се срутила от само себе си...

„Лесно ще намерите гроба – има двуметров паметник с петте снимки на синовете. Къде е погребан бащата, никой не знае... А наблизо е гробът на двете удавнички. Момиченцата паднали в Дунав заради една топка. Извадили ги на брега презърнати. И каменоделецът така ги е направил на гроба – презърнати и гледащи към небето...”

Колкото и странно да изглежда, но в гробището на Сулина се срещат и гробове на пирати от последната четвърт на XIX век. Пиратите поставяли факли на роговете на биволите, за да мислят моряците, че това са светлините на пристанището. Следвайки факлите, корабите неизменно се оказвали в клопка. Днес страшният някога пират Георгиос Контоторис почива под внушителен паметник, на чийто връх са кръстосани факла и меч, а в основата на надгробната плоча са изсечени череп и кръстосани кости!

„Така е... вметва господин Панаит - Всички хора умират – и грешните, и невинните...”

Куцият шивач Василе клати глава: ***„Така е, всички умират, но невинните повече се мъчат.”*** Той е запалил печката, закусил е и е застанал на обичайното си място на скамейката. Той е един истински котарак Мур, самотен и скептичен, който наблюдава хода на безутешното време от своята скамейка.

„Взеха ме войник на шестнайсет години. Румъния воюваше със Съветската армия. Сложиха ме в обоза, макар че бях грамотен. Карах каруца с амуниции. И един ден амунициите избухнаха. Всички останали загинаха, а аз се оказах в болницата с един крак по-малко. Какво е това? Късмет, или нещастие? Бях само на шестнайсет години! Защо ѝ трябваше

на войната моя крак! Вече не ставах нито за докер, нито за рибар. Станах шивач. И цял живот мерих женски задници. Нямаме представа какви стават жените, когато знаят, че мъжете им не ги гледат... В такива моменти кракът въобще не ми липсваше!”

Когато Съветската армия стигнала делтата през 1944-та, руснаците подгонили всичко живо. Румънците – защото са воювали срещу тях. Сънародниците си – липованите, обвинили, че са колаборационисти. Няколко десетки, за които решили, че са власовци, изчезнали от града, говори се, че били изпратени в Сибир. Липованите за първи път чували името на генерал Власов и въобще нямали представа за ролята му във войната. За съветските комисари това нямало никакво значение. Но, както твърди Василе, **„Най – много си изплатиха жените...”**

А после... после руснаците оставили властта на своите слуги и всичко тръгнало наопаки... Десетте черкви в Сулина замлъкнали. И хората започнали да шушукат, че написаното от Жан Барт за Европолис и неговата гибел започва да се сбъдва... Сулина започнала бавно да умира...

През 60 – те години построили корабостроителен завод в града. Заводът повече бездействал, отколкото работел, но замърсявал делтата така, че рибата започнала да измира. Тогава в Сулина построили огромен консервен завод и за две години изловили всичката риба, която оцеляла от замърсяването на кораборемонтния завод. След това с кораби започнали да карат замразена океанска риба и да я консервират. Консервите имали неописуемо отвратителен вкус и никой не ги купувал... Тогава започнали да плащат на работниците с консерви вместо с леи. В корабостроителницата вместо заплати започнали да им раздават платове от текстилната фабрика в Тулча. Всички били недоволни, с изключение на шивача Василе. Платът бил ужасен, но жените започнали да си шият рокли на поразия. **„Най – грозните рокли, които съм шил някога“**, смее се Василе. И за бъде трагедията пълна, забранили на рибарите да ловят риба в делтата. Хората започнали да бягат от града, така, както се бяга от безнадеждно болен човек...
После...

„После през 89-та екзекутираха Чаушеску и неговата вещица и ние в Сулина започнахме да се оглеждаме какво да правим.“ –

вмята стария грък господин Панаит. Ден по - късно тълпата сгъстила в общината партийния секретар на града, той се уплашил, получил инфаркт и умрял. **„Той беше добър и безобиден човечец, но си изпати заради всичко, което ни се случи през тези 45 години. Смъртта му ми тежи на съвестта. И мисля, че всеки, който беше там в оня ден, има същите угризения като мен...“**

Гробът на партийния секретар е в дъното на гробището. На камъка има петолъчка. През два реда съществува гроб с масонски символи, а до него стои паметник с пречупен кръст... **„И всички тези мъже днес са равни“** – философски заключава Павло. Той е приготвил гроба на приятеля си. След около час ще насипе пясъка върху ковчегу му. Двамата се познават от деца, къщите им са една до друга. Преди няколко дни си говорили, черпили се на пейката, а вечерта на приятеля му му станало лошо. Закарали го в Тулча с катера на граничната полиция и вчера го върнали мъртъв.

„Не се оплаквам от професията си, но тя има и някои неудобства, ако си единственият в града. Тука се хвалим с един писател, който е написал една книга. В нея той предсказва, че градът ни ще умре. Добре, но аз трябва да живея, за да погребва мъртвите. Работата е в това, че мен хората ме познават и умират спокойни. А като дойде моят час, мен кой ще ме погребее? Аз не познавам гробаря, който ще дойде след мен... Ами ако остана последен и след мен няма никой, тогава какво? Ето, от това най-много се плаша...“

Рибарите започват един по един да се завръщат от делтата. Якуб Галкин носи десетина щуки и още толкова платики. Ще остави няколко вкъщи, другите ще се опита да продаде на кирханата. Цените са толкова ниски, че все едно им ги подарява... Но в Сулина никой не купува риба – всеки си лови сам. Синът на Михайло, Степан, е на трийсет години. Той не иска да ходи за риба с баща си. Не иска и да се жени. При липованите сватосването е женска работа – правят го майките и лелите, но Степан не иска и да чуе! През лятото работи като екскурзовод. **„Лъже англичанките“** - вмята баща му. Миналата година обиколил Европа, запознал се с някакви норвежци, решил е да си търси работа в Норвегия. Якуб се мръщи, иска децата да са

около него, но разбира, че това е невъзможно... Какво да прави млад мъж в Сулина?

Кристин му е намерил лесното. Сега помага на турците да ловят калкан. Преди години, когато в Европа е наложено юго – ембаргото, помага на сърбите да ходят да зареждат горива в Украйна. Тогава каналът е претъпкан със сръбски, украински и руски кораби.

Българите и те се опитват да се намесят, но излезли аджамии... **„Ако искате филмът ви да няма проблеми – трябва да ме вземете“**

– невинно се усмихва Кристин. И ни кани да видим картините му...

Госпожа Илинка е с български корен. Родителите ѝ вкъщи са говорили български, но тя вече не помни езика. Последният българин, който се имал за такъв, умрял преди пет години. Казвал се Йон Стефанов.

Оженил се за украинка, децата им твърдят, че са румънци... Общо взето, българите, останали в Сулина, се претопили. За това, че тук някога е имало българска общност, днес свидетелстват само гробовете с български имена и написаното от Жан Барт, че българите са въглищарите в Европолис...

Та госпожа Илинка е с български корен и е поетеса. Тя е на около петдесет години и работи в градската библиотека, носеща името, както може да се предположи, на Жан Барт. Няколко хиляди тома, събрани главно през времето на комунизма, мухлясват в безнадеждно обхванатата от влагата сграда. Госпожа Илинка знае целия роман на Жан Барт „Европолис“ наизуст. Тя твърди, че това е най – добрият румънски роман и че написаното в него непрекъснато се сбъдва. И все пак, тя е оптимист за бъдещето на Сулина. Миналата година решили и тържествено чествали 150 – годишнината от създаването на Европейската комисия за поречието на река Дунав. Дошли дипломати от посолствата в Букурещ и обещали много неща. На първо време – да рекламират Сулина като туристически обект. Макар че днес градът е подходящ само за екстремн туризъм, ако може да се използва подобно определение. Защото засега има само два мизерни хотела и един ресторант със съмнителна кухня. Но природата е неопикуема! Коего си е така, така си е... Ако започнат отначало, румънците могат да направят от града райско кътче. Само да поискат...

Със следобедното корабче от Тулча се връща Батъш Кулпедин. Ще трябва да ходи при зъболекаря след няколко дни... На път към къщи

решава да изпие една бира в кръчмата. В този час на деня тя е полупразна.

„Умира Сулина, нищо не може да ѝ помогне. Когато затвориха фабриките, хората се чудеха какво да ядат! Пари нямаше от никъде. И народът почна да жали за Чаушеску. Защото при него не бяхме богати, но не сме умирали от глад... А сега... Здрав съм, искам да работя, нещо да прибавя към пенсията – няма какво! Затова се изселиха хората. Но аз съм друг, не мога така! Тук са гробовете на баща ми, на майка ми...”

Майката на Батъш била религиозна жена. Държала синът ѝ да се ожени за правоверна туркиня, в най – лошия случай за татарка. И правела всичко възможно да му намери жена.

„Ходи къде ли не, стигна до Кишинев! Майка ми усещаше, че ще умре скоро, искаше да ме види задомен. Аз се бях zalюбил с една румънка. Майка ми не беше съгласна, но ден преди да умре, прие. В деня, в който я погребвахме, дойде ходжата. Аз му викам, ходжа, така и така си дошъл, хайде да ме венчаеш. И така стана, нашият обичай го позволява. Погребах майка си и се ожених в един ден! И до ден днешен съм с жена си. Много празници се събират у дома, защото празнуваме Рождество, Великден, Рамазан байрям... Всички заедно... Не съм влиял на децата си кое изповедание да приемат. Да призная честно, дори не знам мюсюмани ли са или християни? Важното е да са добри хора...”

Корабите продължават бавно да плават нагоре по течението на реката зад гърба на Мариус. Довел е възрастен рибар – предлага ни десет килограма щука. Мариус хвали рибата, хваната е днес, има и хайвер. Ако ни продаде рибата, хлапето ще вземе своята комисионна. Купуваме я, без да знаем точно какво ще я правим.

„Като си купя колело, ще бъда доволен, но най ми се ще баща ми да се върне и да не пие повече. - Мариус сякаш е забравил, че сутринта ни е казал, че баща му е мъртъв. – „Когато не пие, е много добър човек и не вдига шум. Знам, че майка ще го прибере отново. Тай винаги ме взимаше, когато ходи за риба... Вкъщи отново ще е топло. Сега е много студено и аз не се събличам, когато си лягам да спя. Свалям си само обувките... И никога

няма да съм гладен. И няма повече да убиваме лебеди с приятелите ми, за да се нахраним...”

Мариус казва тези думи и изчезва, засрамен от изповедта си.

Уличните момчета мечтаят, подобно на останалите, но много трудно доверяват мечтите си.

Мизерията в дъсчения дом на Наталия Иванова е потискаща, но чашите от дебело стъкло с нацърбени краища са налице. Както и едно петлитрово шише, от чието съдържание две трети са вече изпити. Какво има вътре в бутилката, е напълно невъзможно да се установи, във всеки случай – някакъв алкохол, вероятно самогон.

„Сегашният ми мъж остана вдовец и никоя не искаше да го вземе, защото децата му са много лоши. Аз не се плаша от лоши деца, пък съм и вдовица, така че се събрахме заедно. Въпреки че е стар, е много ревнив и се сърди, когато ме види да приказвам с непознати мъже. Сега отиде по работа в село Кришан и ще се върне вечерта с корабчето. Като седнем двамата на масата – мълчим и пием. Не си говорим, няма за какво. Понякога ходя на гробищата, говоря с бившия си съпруг. Той беше грижовен и винаги намираше какво да ми каже. И после, като се прибера от хълма, сънувам, че съм млада...”

Старицата вади найлонов плик с избелели снимки – сякаш от някакъв друг свят, съществувал някога и после изчезнал безследно... Наталия Иванова като булка... Годианата е 1968-а...

Слънцето е застанало косо спрямо земята и мъртвите тръстики изглеждат още по-жълти. През лятото ще изглеждат зелени и живи. Машината, която сече тръстика, освен че вдига ужасен шум, прилича на машина от Наказателната колония на Франц Кафка. Голям нож и нещо като голяма лопата, която хвърля отсечените стебла на тръстиките в шлепа.

Бай Василе се намества на пейката. Това е неговата наблюдателница.

„Наскоро се проведеха избори и тук пристигна един кандидат за министър-председател. Закараха ме при него и той ме попита какво бих искал да ми помогне. Казах му, че протезите са много скъпи и моята мечта е една хубава протеза. Добре, каза той, прати ми документ, че нямаш един крак. Разбрах, че той ме отправя по този начин. Какъв документ да му пратя!

Отрязаният си крак ли? Изгубих го във войната, а оттогава са минали шейсет години. И костта сигурно е изгнила вече... Колко ще бъде хубаво, ако получа една истинска протеза за крака си..."

Без да звучи пресилено, господин Панаит е гордостта на официална Сулина. Знае всичко за миналото и абсолютно нищо за бъдещето. Всяка официална власт мечтае за подобни хора. След като показва сградите на училищата, сградите на голямото казино, киното, театъра, църквите, гъркът разказва и нещо за себе си.

„По едно време мечтаех да отида до Гърция, но тогава беше трудно – разрешения, визи... Сега е друго, но вече съм стар и не мечтая за това. Мечтая да бъда отведен до гробището по стария начин. Навремето поставяха умрелия в една лодка и със запалени факли съпровождаха мъртвия в последния му път. Плава лодката с мъртвеца по водата, другите лодки я следват, и така - чак до гробището. Тази дига я нямаше тогава. Сега карат мъртвите с един разнебитен автомобил на кметството или на каруца. Никакво уважение и към водата, и към хората... Трябва да вървя, защото след малко пристига корабчето от Тулча, носи пресен хляб. Искam да купя пресен хляб. Не знам защо, но на стари години се пристрастих към пресния хляб.“

Павло е погребал мъртвия, свалил е червения колан. Сякаш, за да получи сила, показва, така между другото, гробовете на родителите си. Обичайните християнски кръстове и нищо друго. Пясъкът вече се е слегал.

„Това е моето място... При баща ми и майка ми. Гробът само изглежда такъв малък, място има достатъчно... Павло се усмихва и се замисля за нещо. – Аз изглежда, ще съм последния в този гроб, децата се разпиляха, няма да се върнат... Пък и аз не ги карам. Не мога да им дам нищо – какво да им оставя, лопатата и колана ли?“

И Павло си тръгва към къщи, където не го чака никой и той може да пие своето вино и да се бори с думите, изричани от духовете на умрелите.

Водата в сулинския ръкав започва да потъмнява, защото слънцето се готви да залезе. Ако човек умее да гледа, винаги ще види рибешките мехури и кървави рибешки черва, които безразлично се отправят по

течението към морето. А това означава, че рибарите са се върнали в кирханата, предали са улова на собствениците и са изчистили някоя и друга риба за вечерната чорба, която жените им със сърдито изражение на лицата ще приготвят. Това е то!...

По същия неочакван начин, както изгрява, слънцето изчезва, сякаш се скрива зад тръстиките. Нощта вече е дошла в пристанищния град Сулина и в неговото гробище. Пристанищните прожектори оставят дълги светли ивици в черната вода и отблясъците върху отсрещния бряг превръщат сградите там в призрачни очертания, които едва едва се виждат през спусналата се речна мъгла. Единствено сирените на корабите дават знак, че се случва нещо. Не е за вярване, че тези стоманени грамади плават толкова безстрашно в такава мъгла.

Обитателите на този град вече спят в очакване на утрешния изгрев. Но идва времето на духовете от гробището, когато удавниците, самоубийците, крадците и нежните речни русалки, миришеци на риба, ще заиграят своя невидим за простото око хоровод, докато първите слънчеви лъчи не ги прогонят и принудят да се върнат в своите обиталища.

Сулина ще заспи своя тежък, лишен от сънища сън. И само сподавен женски смях от турската гемия и откъслечна пьянска песен ще раздвижат за миг нощта над делтата.